

Brevväxling mellan Gilles Dauvé och delar av riff-raff-redaktionen

28 mars 2004

Slutligen har jag några personliga frågor till dig. Detta är emellertid inte att fråga efter ”vad du inte kan ge”.

För det första måste jag erkänna att jag visade mig vara en lätt måltavla för ert medvetet – antar jag – provokativa uttalande att kapitalet endast kan ifrågasättas när en produktionscykel når sin topp, när det kapitalistiska välståndet – och inte fattigdomen – ifrågasätts av arbetarna. Naturligtvis tycker jag att detta är mer sympatiskt än den genomsnittliga objektivistiska/deterministiska uppfattningen om ett direkt förhållande mellan kris/materiell fattigdom och revolution och som utesluter eller till och med förnekar proletarietets subjektivitet. Jag antar att ni, med er ståndpunkt, vill betona denna subjektiva pol, till skillnad från den objektiva, i den dialektiska processen. Men från vad ni skriver i ”Tillståndet i världen”¹ får jag en känsla av att ni mer eller mindre endast vänder på myntet med dualismen subjektivitet och objektivitet. Jag skulle föredra en starkare betoning på det *dialektiska* förhållandet. Eftersom revolutionen, vilket Marx påpekade redan i sin kritik av den hegelska rättsfilosofin, (även) behöver ett ”*passivt* element, en *materiell grund*”; en materiell grund som naturligtvis är en produkt av alienerad subjektivitet; av alienerat arbete.

Som jag antar att du känner till från M. så har vi diskuterat *Aufheben–Théorie Communiste*-polemiken.² Jag läste dina kommentarer i ditt brev till M. Och er ”Att arbeta eller inte arbeta?”³ som vi översatte och publicerade är bevisligen en kritik av TC:s ståndpunkter. Den omedelbara anledningen till att vi diskuterar denna polemik är att vi, precis som TC, tänker översätta och publicera *Aufheben*-trilogin om ”Förfallet”.⁴

Vad jag personligen, åtminstone till en början (?), fann stimulerande med TC:s ståndpunkter var att de *tycktes* ta teoretiserandet av subjekt–objekt-dialektiken ett steg längre/djupare än ”Förfallstexterna”, och sannerligen längre än jag själv gjort. Jag gillar deras användning av konceptet reell och formell subsumtion, kapitalets självförutsättning etc. Detta är emellertid inget unikt med TC; jag tycker att även ni behandlar dessa ”frågor”. I slutändan ställer jag mig emellertid på *Aufhebens* sida i polemiken; deras ståndpunkter är mer sympatiska, tycker jag. Och egentligen kan jag inte säga något om TC eftersom jag – tyvärr – inte kan läsa franska och därför endast har ”lärt känna” dem genom denna polemik.

Av vad jag har förstått menar du att det grundläggande problemet med TC är deras *metod*, att de söker efter *en* ledtråd, *en* nyckel som förklarar varför det inte har, och inte kan ha, funnits någon kommunism. Denna nyckel är så deras användning av den reella och formella subsumtionen för att periodisera kapitalförhållandets/klasskampens utveckling. Här håller jag – igen – med *Aufheben* att de riskerar att använda denna periodisering alltför stelbent (och du kan relatera detta till de andra koncepten om kapitalismens slutgiltiga sammanbrott – så som du framställer det i ditt brev till M. så finns det en slående likhet mellan IKS’ ståndpunkt att inga reformer är möjliga i *epoken av kapitalismens förfall*...). Så som jag först tolkade TC försökte de endast att ge en mer ”strukturalistisk” förklaring, med en stark känsla av ”determinism *post festum*”. För mig är detta *mer* än *en* ledtråd, eller *en* nyckel (oavsett om man håller med dem eller inte). För mig innehåller detta och deras uppfattning om ”affirmationen av arbetet” åtminstone ett *uns* av sanning (ni problematiserar emellertid detta bättre i er text ”Att arbeta...”), om man betänker den roll som spelats av *arbetarnas* fackföreningar och partier under 1900-talet. Jag skulle vilja relatera detta till en annan text som vi publicerade förra året, Goldners grej om ”Bordiga”⁵, som jag antar att du känner till. Han talar om hur arbetarrörelsen knuffade in kapitalismen i sin reella subsumtionsfas. För mig ligger det en hel del i detta, särskilt i Sverige där ”kapitalets” och statens ansikte har varit det Socialdemokratiska arbetarpartiet, *med hela vänstern* som sina lojala stödtrupper.

Generellt föredrar jag era mer öppna frågor och slutsatser med en kraftigare betoning av kommunismens *möjlighet*. Men jag blir inte mer ”tillfredsställd” (vilket du aldrig kan bli, eller hur?) från vad ni skriver. Jag tror att man kan – eller åtminstone kan försöka – ge *generella förklaringar* till proletarietets misslyckanden; förklaringar som emellertid måste vara *generella* och *provisoriska* och mer eller mindre *post festum*.

¹ Se riff-raff #5 (2003). Red. anm.

² Se *Aufheben* #11, 12 (och numera även #13) <www.geocities.com/aufheben2>, kan beställas från www.riff-raff.se. Red. anm.

³ Se riff-raff #5 (2003). Red. anm.

⁴ Se riff-raff #6 (2004), ”Förfallsteorin, eller teorins förfall?”. Red. anm.

⁵ Se riff-raff #3–4 (2003), ”Kommunismen är den materiella mänskliga gemenskapen: Amadeo Bordiga idag”. Red. anm.

När jag har läst en del av era skrifter – som jag i allmänhet *verkligen gillar* – så har jag fått känslan av att ni stannar vid att konstatera att bolsjevikerna (till exempel) kom till makten i Ryssland ur proletariats kamp, inte *hur* eller *varför*. En förklaring som ni ger är att de hade fördelen av en konsekvent politisk linje, vilket luktar en smula idealism. På samma sätt gav de italienska arbetarna upp försöket att förändra världen; varför? Och ni säger att de italienska arbetarna 1945 krossades på ett mer konventionellt sätt – av fack- och partibyråkraterna. Men dessa är (degenererade/inkorporerade...) *arbetarorganisationer*, som jag sa tidigare. Ni säger även – helt riktigt – att den enda gränsen för kapitalismen är proletariats medvetna aktivitet och att en social subjektivitet är väsentlig för all verklig kritik. Men vad konstitueras detta av, viljeakt eller moralisk fordran? Naturligtvis inte, och jag tror inte att ni tror det. Så som jag tolkade TC kom de fram med åtminstone ett partiellt ”strukturalistiskt-logiskt” svar, som måste balanseras upp med en mer öppen, socialt subjektiv, *approach* – som er.

Så långt för denna gång och jag hoppas att du inte tycker att denna kritik är allt för hård eller negativ. I grund och botten håller jag med om det mesta som jag har läst av dig.

— — —

Vänliga hälsningar,

H.

* * *

≈ maj 2004

Kära H. & andra kamrater i Norr,

Låt mig först tala om hur mycket vi uppskattar att höra ifrån er. Idéer och information från ett land som Sverige är dyrbart för oss, då vi utan tvekan nås av färre nyheter från Skandinavien än ni får från Storbritannien eller Frankrike. Och naturligtvis uppskattar vi ert intresse av vad vi försöker att göra. Än en gång är vi väldigt tacksamma att ni publicerade två av våra essäer (och vi ser fram emot den kommande antologin som M. och andra vänner håller på att färdigställa).

— — —

Som ni kommer att se handlar nästan hela brevet om *Théorie Communiste*.

Först reell och formell underordning. När började den reella? Efter 1918? Efter 1945? Efter 1960- och 70-talet? Om vi har förstått folk som TC så började den reella underordningen (och allt som följer med: arbetarrörelsens slut och slutet för en möjlig arbetarledd kapitalism) först omkring 1980. Är det vad Marx menade i sitt opublicerade sjätte kapitel i *Kapitalet* band I och i *Grundrisse*? Jag säger inte att vi endast ska hålla oss till Marx' skrifter. Men om vi lånar ett koncept från honom och gör om det till något *helt* annat, så bör vi inse det. Jag hör nu talas om en *första* och *andra* fas av den reella underordningen. Jag antar att den reella inte var reell nog förrän omkring 1980.

För omkring trettio år sedan, då *Invariance* (J. Camatte) och andra började göra en stor sak av denna formell/reell-distinktion sade en vän till oss: ”För dem betyder reell underordning att från och med nu kommer allting att vara annorlunda”. Jag är rädd att han hade rätt. Camatte menade att kapitalet hade blivit den enda verkligheten och drog slutsatsen att själva kapital-, klass-, proletariats- och revolutionsuppfattningen var överflödig. De som förblev marxister och byggde allting på teoretiseringen av den reella underordningen tolkar den som den period då revolutionen (äntligen) blir möjlig.

Kanske bör vi läsa dessa passager av Marx igen. (För ett litet tag sedan råkade jag läsa en artikel i *Internationalist perspective*, som publiceras av några f.d. IKS-medlemmar, om övergången från formell till reell underordning.⁶ IP kanske inte greppar hela frågan om kommunisering⁷, vilket vi hoppas att vi gör, men artikeln är utan tvekan närmare historien än en del av den teoretisering som vi nu mer är vana vid.)

I efterdyningarna (och frånfallet) av rörelsen från mitten av sextioalet uppstod idén att arbetarna hade misslyckats på grund av att de hade önskat och försökt (och därtills troligen alltid hade önskat och försökt) att driva kapitalismen själva, på ett eller annat sätt: på ett mjukt sätt (socialdemokratien) och ett hårt (stalinismen), och till och med på ett genuint arbetardemokratiskt sätt (rådskommunismen), men alltid med illusionen om att styra eller samstyra kapitalet i arbetets intresse. I korthet förklarades det revolutionära misslyckandet med arbetarnas seglivade försök att positivt göra sig själva

⁶ *Internationalist perspectives* #42. Se texterna på IP:s webbplats: <<http://users.skynet.be/ippi/1entre.htm>>. Red. anm.

⁷ För konceptet ”kommunisering”, se *Vägrandets dynamik*, Gilles Dauvé, riff-raff, 2004, fr.a. s. 70ff. Red. anm.

gällande inom kapitalet. Grupper som *Invariance* bestämde sig för att detta var oundvikligt och att ett helt nytt perspektiv behövdes. Grupper som TC menade att detta endast hade varit oundvikligt så länge kapitalet tillät arbetet visst utrymme och självorganisering, men hade blivit omöjligt nu sedan de kapitalistiska förhållandena styrde hela samhället. Det är här som uppfattningen om den reella subsumtionen passar in, som en garanti att inget självgenomdrivande från arbetarnas sida [worker self-assertion] längre är möjligt. Därför står proletariatet nu endast inför ett enda alternativ: att vara intet, eller att agera revolutionärt.

Men denna åsikt stöds inte av fakta. Det är helt enkelt inte sant att försöken att ta över kapitalismen eller styra den istället för bourgeoisie, eller ens att spela en betydande roll i ledningen, någonsin var en betydande (eller huvudsaklig) karaktäristika för arbetarrörelsen. Bevisen pekar snarare på det motsatta: en ständigt djupgående tendens mot att dra sig undan arbete och en motvillighet mot att involveras i ledningen av företagen. ”*Counter-planning on the shopfloor*”, som det kallades på 70-talet, var ett motstånd mot den kapitalistiska arbetsorganisationen och övergick knappt aldrig i att arbetarna planerade arbetsplatserna.

Arbetarna sattes i rörelse av krav som relaterade till deras konkreta liv (i grund och botten: mer betalt, bättre arbetsförhållanden och färre arbetstimmar), och agerade ibland på ett revolutionärt sätt, men de reste sig sällan för att ta över kapitalet. Det var det program som fördes fram av facket och partierna, med arbetarnas stöd och samtycke, naturligtvis, men gräsrotterna involverades aldrig och när helst som byråkrater styrde den ekonomiska sektorn så gjorde arbetarna uppror lika mycket mot dem som de gör mot den traditionella bourgeoisie.

Vår ”*Att arbeta...*” ger några exempel. Jag kan tillägga något om gruvarbetarna. I Frankrike (liksom på andra ställen) utgjorde gruvarbetaryrket de arketypiska arbetarna, med en stark känsla av gemenskap och en påstått stark knytning till arbetet. Men vid närmare anblick visar det sig att detta huvudsakligen var fallet under ett fåtal år, efter 1945, under franska kommunistpartiets höjdpunkt som agent för efterkrigsåteruppbyggnaden av den franska ekonomin. Den genomsnittlige gruvarbetaren motsatte sig det och deltog endast i produktionen när han blev tvingad, och till och med då endast för ett kort tag. Gruvarbetarna brydde sig endast om att självstyra oprofitabla gruvor som övergivits av ägarna, och återigen endast under korta perioder. Arbetarstolthet och arbetarnas tilltro till arbetets värdighet har aldrig varit det avgörande hindret för en revolution.

”Affirmationen av arbetet” var varken det dominerande kännetecknet för arbetarklassens historia eller den huvudsakliga orsaken till de revolutionära nederlagen. Den svenska socialdemokratin lyckades inte på grund av att den glorifierade arbetet eller integrerade arbetarna i ett samstyrande av industrin, utan framför allt för att den bidrog till att arbetarna arbetade mindre och fick mer att köpa. Det var fascismen och stalinismen (och stalinismen mer än bolsjevismen) som hade affischer med muskulösa stålarbetare som glatt bidrog till de nationella eller socialistiska produktionsansträngningarna. Sociala reaktionärer var de som glorifierade arbetet. Roosevelt och CIO gjorde det inte; de glorifierade vad arbetet kunde ge, dvs. kortare arbetstid och mer pengar till att köpa kylskåp och bilar. Den genomsnittlige svenske arbetaren må ha trott att hans land erkände hans arbetes värdighet, eller att han hade något att säga till om i ledningen av ekonomin, men han var mer angelägen om vad hans relativt höga inkomst och starka arbetarskydd gav honom. Det är en socialt svag kapitalism som hyllar arbetet som sådant: en dynamisk kapitalism betonar arbetets resultat, inte dess innehåll. Sanningen och paradoxen är att arbetet vanligen glorifieras då det påtvingas med polismakt.

I ett samhälle som dagens Sverige eller Frankrike lever inte arbetets ideologi vidare bland fabriks- eller kontorsunderlydarna, utan bland de högtbildade (doktorer, advokater...), traditionella medlemmar av medelklassen (affärsinnehavare) och högt placerade medlemmar av den moderna medelklassen (personalmannen som gör 60 timmar i veckan), som alla har ansvar, socialt erkännande och höga inkomster.

Du frågar mig hur och varför proletärerna lät bolsjevikerna behålla makten 1917–21. Samma fråga kan ställas vad gäller de tyska proletärerna som stod inför socialisterna 1919, eller de spanska proletärerna och republiken 1936. Jag svarar med en passage från *Aufheben*:

Till och från när förhållandet mellan klassen och den kapitalistiska utvecklingen en punkt med ett möjligt brott. Revolutionärerna och klassen tar chansen; om flodvägen misslyckas att gå bortom kapitalet, så fortsätter kapitalet på en högre nivå.

När TC citerade detta tillade de att de var ”en smula besvikna” över en sådan anmärkning (detta är översatt i *Aufheben* #11, s. 52).

Ditt brev uttrycker en liknande besvikelse. Nå, jag är också besviken. Det är vi alla. Men det finns inte något sätt att undvika denna besvikelse. Vi kan frestas att bygga ett till synes solitt teoretiskt ramverk som ger oss orsakerna till varför händelser var bundna att hända eller inte hända. Men det skulle bara fungera på pappret, och det vet vi.

Revolutionära rörelser (och än mer en lyckad kommunistisk revolution) är möjliga vid vissa tillfällen, men är aldrig nödvändiga i den betydelsen att de ger *den* enda möjliga lösningen på den historiska kris som de har fötts ur.

Denna möjlighet inbegriper en del valmöjligheter för proletärerna (precis som medlemmar av härskarklassen alltid har åtskilliga möjligheter som står öppna för dem: det finns fler än ett sätt att återställa ordningen och föra tillbaka kapitalismen på en profitabel bana). Detta är inte detsamma som att säga att vilket val som helst är möjligt när som helst och var som helst. Ingen samhälllig kraft gör sina val utanför eller emot de historiska realiteterna (som dess egna aktioner bidrar till, men som inte endast har gjorts av dess egna göranden). Om en del kamrater förkastar uppfattningen om valmöjligheter helt och hållet på grund av att ett sådant koncept skulle vara anti-materialistiskt eller anti-marxistiskt eller anti-dialektiskt så är allt jag kan säga att de reducerar historien till fysik eller kemi.

Mycket skrivs idag om kapitalismen som den *ömsesidiga inblandningen* av kapitalet och lönarbetet, eller av bourgeoisie och proletärerna. Karl [Nesic] och jag skriver helt och hållet under på den uppfattningen! Men det betyder just att alla ”parter” spelar lika stor roll som deras opponenter i utvecklingen för detta dubbla förhållande, så historien är aldrig förutbestämd.

1929, till exempel, insåg proletärerna i en mängd länder djupet av den sociala krisen, ändå kände de (huvudsakligen på grund av sina förluster 1917–21) att de inte kunde agera mot de djupgående orsakerna till krisen. Så de accepterade allt som passerade som en större (och till och med en ”revolutionär”) förändring, oavsett om det var fascism, *New Deal*, stalinism, folkfronter...

På 1960–70-talet, å andra sidan, förblev det begränsat till en minoritet av klassen, även om det verkligen förekom ett proletärt angrepp mot lönarbetet, staten, partierna, facket etc. Och nu kan vi inte på något allvarligt sätt relatera detta till några föregående förluster. Så *hur* och *varför* hände (eller inte hände) det? Jag skulle säga *att vi inte vet* varför de flesta proletärer förblev reformistiska. Lika lite kan vi säga varför det i Berlin i januari 1919 fanns några tusen revolutionärer som var beredda att slåss och några hundratusen proletärer som på ett eller annat sätt stödde dem men som var ovilliga att gå samman med dem. TC vet inte heller, de kommer bara med vad som ser ut som ett svar.

Anta att jag skulle vara för subjektivistisk och TC för objektivistiska, då skulle det vara omöjligt att kombinera dessa två misstag och leta efter en adekvat lösning halvvägs emellan dem. Du rättar aldrig ett fel genom att lägga till det symmetriska motsatta (eller symmetriskt felaktiga) misstaget, utan endast genom att finna vad som är det logiska felet i grunden *för båda*. Du kan inte balansera en delvis idealistisk-humanistisk metod med en strukturalistisk-logisk metod och närma dig sanningen genom en fingertoppskänslig kombination av de båda.

Kärnan i divergensen ligger troligen i att TC tror att revolutionär teori måste rekonstrueras, på basis av tidigare kommunistiskt tänkande naturligtvis, men för att kunna skapa en revolutionsteori för vår tid, en teori som skulle förklara omöjligheten av kommunism tidigare och nödvändigheten av den idag. Med andra ord, TC siktar mot en ny grund för [refoundation of] kommunismen. Det gör inte jag. Jag upplever det som att det väsentliga lades fram på 1840-talet. Inte allt: krossandet av staten, kritiken av arbetarrörelsen, förståelsen av revolutionen som kommunisering, de ståndpunkterna blev klara först senare och en del först under de senaste 40 eller 50 åren. Med det väsentliga menar jag definitionen av proletariatet som en historisk kraft, utan tvekan relaterat till slaverna och de fattiga från förr, men annorlunda från dem, på grund av dess existens inom kapitalismen, dess inbördes förhållande med kapitalet, den ”ömsesidiga inblandning” som ger det dess kapacitet att agera som en agent för samhällsförändring, förmöget att genomdriva en mänsklig gemenskap. I den bemärkelsen är det ingen fundamental skillnad mellan 1950 års engelske gruvarbetare eller franske proletarisierade hantverkare och 2004 års indiska callcenter-arbetare eller californiska snabbköpstransportarbetare. Vad de alla har gemensamt (i termer av möjligheter och predikament) är långt viktigare än vad som skiljer dem åt. Det är det jag skulle kalla det väsentliga. Det väsentliga må vara fel. Om det är fel, så kan ingen teori bevisa eller motbevisa det. Endast historien (= framtiden) kan göra det.

Det finns inte någon privilegierad tid eller plats, ingen möjlig fördelaktig utkiksplats från vilken hela betydelsen av historien till slut skulle visa sig för dem som bemästrar den rätta teorin. TC erbjuder ett annat exempel på en förståelig men missriktad tro på det mänskliga tänkandets kraft.

Efter nästan 200 år av kommunistiska erövringar och misslyckanden så är förhållandet mellan proletariatet och revolutionen problematiskt, minst sagt... Detta förhållande är historiskt och logiskt. Det är en möjlighet, inte en nödvändighet.

Om revolutionen var dömd 1920, och eftersom ingen av oss menar att vi skulle ha ställt oss på SPD:s sida mot KAPD, innebär som av en händelse TC:s vision att folk som oss faktiskt gjorde rätt som försökte någonting som vi *nu* vet var helt och

hållet utom räckhåll. Detta gäller även för vad TC skriver och vad jag själv försökte göra för trettio år sedan. Med andra ord var alla kommunistiska ansträngningar fram till idag donquijotiska. Vi föredrar Gorter framför Kautsky, men Gorter var en drömmare. Stalin var ett svin men han hade logiskt rätt. Nu är motsägelsen borta: vi siktar till slut mot ett mål som verkligen existerar. Nu vet vi. Tror du på det?

— — —

I framtiden hoppas jag verkligen att vi kommer att utbyta åsikter om andra frågor. Och de aktuella frågorna här är värda det, oavsett de respektive fördelarna med TC och *Troploin*.

Och låt oss hoppas att vi möts i sinnevärlden någon dag. Tills dess, vänliga hälsningar,

Gilles

* * *

V. 16 januari 2005

Käre Gilles,

Det har nu gått ett bra tag sedan vi hade vår lilla ”korrespondens” kring Aufheben/Théorie Communiste och användandet av periodiseringen av kapitalismen med formell/reell underordningskonceptet...

Som jag antar att du känner till från M. så har vi äntligen släppt *Vägrandets dynamik*-antologin. Och efter att ha läst (om) den så måste jag säga vilken *utsökt* sammanställning av kommunistisk teori den är. Allt jag har hört om boken har varit positivt – bortsett från en recension i vänsterpartiets veckotidning. Emellertid, om den senare hade varit positiv, vilken nytta skulle då alla era och våra spirituella och materiella (pengar till exempel) ansträngningar göra? Men för folk (först och främst yngre) som är villiga till de ansträngningar som kommunistisk verksamhet och teoretisering utgör är boken ett måste. De teorier som du varit en del av att utveckla och artikulera har nu verkligen ett eget liv (jfr *Eclipse*'s⁸ cirkulering i olika utgåvor och på olika språk, inte minst på Internet) vilket ger beviset för vikten av dina ansträngningar.

När det gäller användandet av formell/reell underordningskonceptet så vidhåller jag fortfarande bruket av dem som provisorisk arbetshypotes och som arbetsmodell som *de facto* korresponderar mot det kapitalistiska produktionsättets allmänna utvecklingstendenser. Den kan användas till att fånga mönstren i det sociala livets fulla komplexitet i det kapitalistiska produktionsättet, en komplexitet som inte kan greppas omedelbart som det är – eller snarare som det *framträder*. Detta är emellertid ett slags kriterium för teori och abstraktion *per se* (*in abstracto* – i allmänhet).

Från vad jag förstår av ditt brev så uppskattar du *Internationalist perspectives* arbeten i frågan, bortsett från som du skriver deras bristande förståelse av *kommuniseringen*. Jag uppskattade också min läsning av dem, verkligen, även om jag ibland fick en känsla att de blott skiftat IKS-dogmen om ”kapitalets förfallsepok”, från vilken de härstammar, till samma katastrofala tes om ”den reella underordningens epok...”. Deras teorier och inte minst deras attityd gentemot frågan liksom mot andra revolutionärer är emellertid långt bättre. Jag kan däremot inte se riktigt hur deras användande av formell/reell underordningskonceptet passar in i din kritik av TC.

Och kort nu för denna gång, vad jag menade med ”determinism *post festum*” – vilket inte är något bra uttryck – ligger enligt mitt sätt att se det nära vad *F. Martin* skrev för 30 år sedan i *Eclipse*, att ”en rörelses misslyckande är i sig ett adekvat bevis på dess begränsningar” (*Vägrandets dynamik*, s. 94). Det var i denna betydelse som jag ville historisera kommunismens icke-realiserande (och o-möjlighet, retrospektivt, ”efter festen”). Men jag är inte säker på detta, jag är idel öra och öga efter teoretiska försök att komma underfund med förklaringar av de kommunistiska misslyckandena/”icke-aktualiseringen” fram till nu (oavsett hur abstrakta, provisoriska eller fåfänga de må vara).

Jag noterade även nyligen att du använde formell/reell-konceptet själv tidigare, då jag läste en del av dina äldre saker som – *tyvärr* – inte finns med i *Vägrandets dynamik*: ”Staten och kapitalet” från *Le mouvement communiste* och ”Om vårt ursprung” som jag hittade på *John Gray*-sidan⁹ (dvs. de engelska *delarna*). Jag vet naturligtvis att du har utvecklats teoretiskt under de 30-nånting åren, och kanske har du kastat ut det barnet med badvattnet.

Nå, när allt kommer omkring är varken koncept, hela teorier eller ”arbetshypoteser”, eller ”abstrakta modeller” intres-

⁸ Dvs. den engelska titeln på stommen i *Vägrandets dynamik* (Den försvunna, Kapitalism och kommunism, Klasskampen och dess mest kännetecknande aspekter de senaste åren, Leninismen och ultravänstern, Förord till Black & Reds utgåva). Red. anm.

⁹ <<http://www.geocities.com/~johngray/rome.htm>> Red. anm.

santa i sig. De är endast giltiga om och när de korresponderar med de faktiska (om än inte omedelbara) erfarenheterna från klasskampen/det kapitalistiska produktionssättet, dvs. samhället idag. Och detta kan man naturligtvis diskutera – och begrepp från Marx, och borgerlig ekonomi och filosofi, och framtida begrepp, kan korrespondera med vad saken gäller – vår förståelse av kapital/ismen och klasskampen, och kommunismen, i vår kamp *inom* och *emot* sakernas nuvarande tillstånd.

— — —

Jag skulle även vilja fråga dig om konceptet ”kommunisering”; har du, eller någon annan, skrivit något mer explicit och längre om detta koncept än vad som finns i *Eclipse*? Jag skulle vara mycket intresserad av att läsa mer om det då jag tycker att det verkligen har mycket att säga. Vad är dess ursprung, uppfanns det av dig? Av vad jag förstår använder även dina ”antagonister”, TC, konceptet (som exempel).

Och när jag ändå har dig på tråden, fler tråkiga och fåniga frågor: jag har undrat ända sedan jag första gången läste *Eclipse* om *Paul Mattick* någonsin svarade på din text (dvs. ”Leninismen och ultravänstern”)? Om så, borde svaret definitivt finnas på Internet.

— — —

Med vänlig hälsning,

H.

* * *

30 januari 2005

Käre H.,

tack för ditt brev...

Än en gång, jag är *väldigt* glad över boken, som jag skrev till *riff-raff*.

— — —

Formell/reell underordning är ett väldigt användbart koncept och precis som varje användbart koncept så kan det förvanskas till ett ”jag-förklarar-allt”-verktyg. Kanske var det fel av mig att referera till *Internationalist perspective*. Jag tyckte bara att de var mer intressanta (och informativa) än TC:s teoretiska konstruktion som endast är bra så länge diskussionen varar. Men du har rätt i att påpeka att IP fortfarande letar efter något slags förfall [decadence]. I grund och botten skulle jag vilja hävda att varje teori som påstår sig dela in historien i två perioder (en då revolutionen ännu inte var möjlig, och en då den både är nödvändig och möjlig), varje sådan teori är sprängd, fel från början.

Konceptet är mest relevant då (och i så måtto som) det skiljer ut två helt olika saker. En period då kapitalet dominerar samhället, men ännu inte penetrerar det helt igenom. Kapitalet och lönearbetet är samhällets kärna, de påverkar det, de tvingar det att lyda värdeackumulationens logik, men de finns inte överallt.

Och en annan period då kapitalet *reproducerar* de flesta samhällsliga strukturerna enligt sin egen logik. Rakt på sak, pengavärlden finns överallt. Föräldrar betalar sina barn för att tvätta bilen och japanska pendlare betalar för luften de andas genom en specialmask som de kan köpa i tunnelbanan. Religion, konst, familjen, politiken, allt organiseras som en marknad. Detta är inte sant... En total absolut kapitalisering vore struntprat. Man kan inte betala lärarna för de bra betygen de ger eleverna, eller snuten efter det antal brott han löser, eller den amerikanska marinkårssoldaten för antalet irakiska rebeller han dödar etc. Det är endast sant som en djupgående tendens. Men det är i så måtto ändå sant.

Distinktionen är viktig. Frågan är vad vi gör av den. Underordningen kan vara reell i Sverige och Italien, den är fortfarande formell i Senegal. Vissa delar av Senegal är reellt underordnade kapitalet, samtidigt som största delen av landsbygden inte är det.

Låt oss komma ihåg att den man som myntade konceptet, Marx, menade att den reella underordningen *redan* var född (åtminstone i England) på *1860-talet*, det vill säga för nästan 150 år sedan. Huruvida han använde frasen ”reell/formell underordning” eller inte, så trodde säkerligen Gorter att arbetets underordning under kapitalet, och kapitalets herravälde över Europa, var reell 1920. Debord och Bordiga skulle ha menat att kapitalet härskade *reellt* över större delen av (åtminstone väst-) världen 1960. Så jag är misstänksam mot alla som frestas att deklarerar att *deras* tid är den tid som ”till slut” genomgår arbetets reella underordning under kapitalet.

Distinktionen är som mest användbar när den förklarar framväxten av och tillbakagången för en rad historiska realiteter, arbetarrörelsen till exempel, eller parlamentarismen. Men människor slutar att förklara något då de blott delar in historien i

tidigare/nu. Ett exempel: Det är helt riktigt att partipolitiken, den parlamentariska demokratin, de stora arbetarpartierna etc. var kopplade till ett kapital som härskade över samhället utan att på djupet eller totalt reducera alla institutioner till *kapitalistiska* funktioner. Men det vore naivt och fel att anta att demokratin, till exempel, eller facket nu har berövats all betydelse eller påverkan på samhället. Familjen, så som den existerar idag, i Paris eller Stockholm är betydligt mer ”kapitaliserad” och ”varufierad” än mina föräldrars familj på 1920- och 1930-talet, men den fyller fortfarande en *funktion*, den fungerar som en samhälleligt konservativ aktör, om än på ett annorlunda sätt än 1930.

Om ”*determinism post festum*”. I början av 1970-talet frestades vi av ett misstag som jag kan förklara, men det *var* ett misstag. Vi var tvungna att rikta oss mot den allmänna uppfattningen att revolutionen först och främst var en fråga om organisering, spontanitet och vilja. Så vi tenderade till att böja käppen för långt åt andra hållet. Därför gillade vi Marx’ formula: Oavsett vad proletärerna eller proletariatet som helhet vill så är det viktiga vad de kommer att *tvingas* att göra. OK. Marx hade rätt. Jag antar att François Martin också hade rätt när han skrev att ”en rörelse misslyckande är i sig ett adekvat bevis på dess begränsningar”. Men vi hade endast rätt i så måtto som vi förkastade idealismen hos dem som gör den sociala frågan till en fråga om självorganisering + fri vilja.

I vilket fall är alla koncept (kapitalets underordning av arbetet, proletariatet, historiska begränsningar, samhällelig determinering etc.) endast, som du säger, abstrakta modeller som *de facto* korresponderar mot de verkliga händelsernas generella utveckling. Varken mer eller mindre.

Du frågar mig om *kommuniseringen* som koncept. Under de sista ...30 åren har vi upprepat: detta är en av de viktigaste frågorna, så vi borde tänka mer över och skriva mer om det, vilket vi inte har. Vi har verkligen tänkt mycket på det, men inte skrivit mycket. Vår kommande (om än inte under den närmaste tiden) text om demokratin kommer att behandla kommuniseringen.

Vad jag minns kom ordet självt fram omkring 1972–74 bland ett antal personer som var kritiska mot men inspirerade av SI, den tyska och italienska vänstern etc. Kanske den första personen som använde ordet var Pierre Guillaume, bokhandlaren (och f.d. Socialisme ou Barbarie-medlemmen) som drev ”Den gamle mullvaden” (vilket var bokhandelns namn [*La Vieille Taupe*’. Red. anm.]). Han var i alla fall den förste som gav konceptet dess centrala betydelse. Kanske ordet myntades av Dominique Blaue, som då var frontfiguren för gruppen La Guerre Sociale som skrev en väldigt stimulerande och banbrytande essä ”En värld utan pengar”¹⁰... Det tråkiga är att detta kraftfulla koncept inte egentligen utvecklades av den lilla miljö som den härstammade ifrån. Kanske ett tecken på den kommunistiska rörelsens svaghet (som samhällelig rörelse, inte bara folk som du och jag).

Och än en gång tråkigt, det tas nu upp av folk som TC som (enligt mig) inte egentligen är intresserade av den faktiska kommuniseringsprocess som en revolution skulle vara. Deras huvudsakliga intresse är att använda konceptet som ett bevis för att nu är helt annorlunda än då.

Paul Mattick... Nå, 1969 översatte jag kritiken av ultravänstern åt honom då han vistades i Paris och skickade den till där han bodde, rue Dante... kanske, och vi träffades några dagar senare. Några ord som jag minns som om jag hörde dem igår.

– Är detta din grups arbete?

– Ja.

– Det är svagt, och ibland pinsamt svagt.

En dålig start. Så jag försökte styra över vår konversation till vår önskan att hämta saker inte bara från den tyska vänstern utan även från den italienska. Min tanke var att försöka förklara för honom varför vi var kritiska mot arbetarstyre. Men jag hade fel igen.

– Bordiga är en leninist.

Därefter så hoppade vi mer eller mindre över till spanska inbördeskriget. Jag sa att vi var kritiska mot anarkismen som princip, som teori, inte bara mot CNT. Han svarade som om jag sågade anarkismen som en genuin produkt av proletär gräsrotsaktivitet.

– Jag struntar i om de våldtog nunnorna.

¹⁰ ”Un monde sans argent”. Engelska utdrag finns på *John Gray. For communism*: <<http://www.geocities.com/~johngray/monde603.htm>> och <<http://www.geocities.com/~johngray/stanmond.htm>>. Red. anm.

Jag antar att jag har glömt resten. Hela tiden var han väldigt osympatisk, som om han talade med en halvgalen vänsterintellektuell med subversiva pretentioner som han inte kan och inte kommer att leva upp till. (Kanske skulle vi känna likadant mot en pro-situ.) I vilket fall, jag har enbart mött fientlighet från arvingarna till den tysk-holländska vänstern, ICO och numera Echanges et Mouvement – jag antar att deras aggressivitet kommer från en djup oförståelse. För dem måste lånanudet från Bordiga framstå som att uppträda som transa inför sin mor.

Jag hoppas inte anekdoterna var allt för tråkiga.

Allt väl,

Gilles